

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

©2025 СОТНІКОВА Ю. В., КЛИЗУБ О. О.

УДК 351.86
JEL: I38

Сотнікова Ю. В., Клизуб О. О. Нормативно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні та зарубіжних країнах

Поточна глобальна безпекова ситуація, особливо з огляду на триваючі конфлікти, підносить важливість цієї теми від суто академічного інтересу до питання національного стратегічного значення. Ефективний соціальний захист безпосередньо впливає на моральний дух військових, процеси набору, утримання кадрів і загальну обороноздатність держави. Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні та порівняльне дослідження з досвідом провідних зарубіжних країн (Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина, Канада) для виявлення ефективних моделей та формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства та практики. У статті здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні в умовах сучасних безпекових викликів, зокрема війни та воєнного стану. Автори дослідили законодавчу базу, що забезпечує соціальні гарантії військовим та їхнім родинам, виокремивши ключові акти й підзаконні нормативні документи. Особливу увагу приділено порівнянню української системи з моделями соціального захисту у провідних зарубіжних країнах – США, Великій Британії, Німеччині та Канаді. Проаналізовано рівень матеріального, медичного, житлового забезпечення, а також наявність програм психологічної підтримки та реінтеграції в мирне життя. Визначено низку проблем української моделі: фрагментарність законодавства, брак міжвідомчої координації, нестабільність нормативної бази, обмеженість програм адаптації та реабілітації. Запропоновано шляхи вдосконалення, включно з кодифікацією актів, створенням єдиних центрів підтримки військових і активнішим залученням громадських організацій. У статті окреслено перспективи перенесення найкращих практик західних держав до українських реалій для забезпечення повноцінного захисту тих, хто бере участь у національній обороні.

Ключові слова: соціальний захист, військовослужбовці, нормативно-правове забезпечення, матеріальне забезпечення, медичне забезпечення, соціальна адаптація та реабілітація.

Табл.: 2. Бібл.: 9.

Сотнікова Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: yuliia.sotnikova@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9058-7746>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAG-8298-2020>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=56809242800>

Клизуб Олексій Олегович – аспірант кафедри соціальної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: alexey.klyzub@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4140-2716>

UDC 351.86
JEL: I38

Sotnikova Yu. V., Klyzub O. O. The Regulatory and Legal Regulation of Social Protection of Military Personnel in Ukraine and Foreign Countries

The current global security situation, especially in light of ongoing conflicts, raises the importance of this topic from a purely academic interest to a matter of national strategic significance. Effective social protection directly impacts the morale of the military, recruitment processes, personnel retention, and the overall defense capability of the country. The aim of the article is a comprehensive analysis of the legal regulation of social protection for military personnel in Ukraine and a comparative study with the experiences of leading foreign countries (the United States of America, the United Kingdom, Germany, Canada) to reveal efficient models and formulate scientifically grounded recommendations for improving Ukrainian legislation and practices. The article conducts a thorough analysis of the legal regulation of social protection for military personnel in Ukraine in the context of modern security challenges, including war and martial law. The authors surveyed the legislative framework that provides social guarantees for military personnel and their families, highlighting key acts and subordinate normative documents. Particular attention was given to comparing the Ukrainian system with social protection models in leading foreign countries – the USA, the UK, Germany, and Canada. The levels of material, medical, and housing support, as well as the availability of psychological support and reintegration programs into civilian life, were analyzed. A number of problems in the Ukrainian model were identified: the fragmentation of legislation, lack of interagency coordination, instability of the normative framework, and limited adaptation and rehabilitation programs. Suggestions for improvement were proposed, including the codification of acts, the creation of unified centers for military support, and more active engagement of public organizations. The article outlines the prospects for transferring the best practices of Western countries to the Ukrainian context to ensure comprehensive protection for those participating in national defense.

Keywords: social protection, military personnel, regulatory and legal support, material support, medical support, social adaptation and rehabilitation.

Tabl.: 2. Bibl.: 9.

Sotnikova Yuliia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: yuliia.sotnikova@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9058-7746>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAG-8298-2020>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=56809242800>

Klyzub Oleksii O. – Postgraduate Student, Department of Social Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: alexey.klyzub@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4140-2716>

Соціальний захист військовослужбовців є наріжним каменем національної безпеки та відображає фундаментальну прихильність держави до тих, хто виконує унікальний і часто небезпечний обов'язок захисту Батьківщини. В епоху, що характеризується мінливою геополітичною динамікою та триваючими збройними конфліктами, імператив створення та підтримки надійних, ефективних і справедливих систем соціального захисту для військовослужбовців та їхніх сімей набув безпрецедентної актуальності, особливо для України в умовах війни.

Поточна глобальна безпекова ситуація, особливо з огляду на триваючі конфлікти, підносить важливість цієї теми від суто академічного інтересу до питання національного стратегічного значення. Ефективний соціальний захист безпосередньо впливає на моральний дух військових, процеси набору, утримання кадрів і загальну обороноздатність держави. Зокрема, в Україні, де діє воєнний стан, а кількість ветеранів війни зростає, питання соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей стає критично важливим для забезпечення стійкості та функціонування збройних сил. Здатність держави адекватно захищати та підтримувати своїх військовослужбовців нерозривно пов'язана з її спроможністю комплектувати, утримувати та підтримувати боєздатну армію, що безпосередньо впливає на її оборонну позицію.

Багато вітчизняних дослідників приділяли свої роботи питанням дослідження соціального захисту військовослужбовців. Особливої актуальності ці питання набули в часи проведення АТО, а також отримали значну динаміку після початку повномасштабного вторгнення. Так, Автушенко І. Б. (2020) представила ґрунтовне дослідження державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців у період незалежності України, розкритикувала дефекти реалізації гарантованих прав через непрозорість механізмів. Скорохівська-Обіход А. (2024) провела ретроспективний аналіз нормативно-правових основ соціального захисту, виявивши фрагментарність дослідження та потре-

бу в концепції воєнно-соціальної роботи. Єлагін В. (2024) сформулював модель механізму соціального захисту, зокрема, підкреслив важливість громадської взаємодії у формуванні цього механізму. Шкуропатський О. та Андрющенко О. (2021) розробили бачення єдиного Кодексу соціального захисту військових, вказавши на фрагментарність чинного законодавства.

Незважаючи на змістовний аналіз, невизначеними залишаються фрагментарність законодавства, недостатня міжвідомча координація – функції розподілені між кількома міністерствами без належної інтеграції, слабка системність реінтеграції та психологічної підтримки – відсутність довготривалих програм з адаптації після служби.

Мета статті – провести комплексний аналіз нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні та здійснити порівняльне дослідження з досвідом провідних зарубіжних країн (Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина, Канада) для виявлення ефективних моделей і формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства та практики.

У роботі застосовано комплексний міждисциплінарний підхід, що включає: *порівняльно-правовий аналіз* – для зіставлення нормативно-правових систем України та зарубіжних країн у сфері соціального захисту військовослужбовців; *системний аналіз нормативної бази України* – з виявленням її структури, ієрархії, прогалин і суперечностей; *аналіз зарубіжного досвіду* – дослідження моделей США, Великої Британії, Німеччини та Канади щодо матеріального, медичного, житлового забезпечення, реінтеграції та психологічної підтримки.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців визначається як цілеспрямована діяльність держави, спрямована на створення та забезпечення системи правових і соціальних гарантій [1]. Ці гарантії покликані забезпечити повну реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців, задоволення їхніх

матеріальних і духовних потреб відповідно до особливого характеру їхньої службової діяльності та статусу в суспільстві, а також підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право включає забезпечення у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, прямо передбачених законом. Військовослужбовці користуються всіма правами і свободами людини та громадянина, закріпленими в Конституції України та інших законах, з урахуванням специфічних обмежень, встановлених законодавством.

Слід зазначити, що законодавство встановлює певні обмеження для військовослужбовців, зокрема вони не можуть бути членами будь-яких політичних партій або організацій чи рухів, а також їм забороняється організація та участь у страйках. Водночас, їм гарантується свобода віросповідання та право на наукову, технічну та художню творчість.

Система нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні є багатоступеневою та ієрархічною. Вона охоплює закони України, які є основоположними актами, постанови Кабінету Міністрів України, що деталізують механізми реалізації законодавчих норм, а також військові статuti Збройних Сил України, які регулюють внутрішні аспекти служби та соціального забезпечення. Ця багаторівнева структура покликана забезпечити як загальні принципи та гарантії, так і конкретні механізми їх реалізації на практиці.

Законодавча база соціального захисту військовослужбовців в Україні є об'ємною та динамічною, відображаючи еволюцію державних підходів до підтримки військових. У *табл. 1* представлено законодавчу базу, яка формує базис соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Для деталізації та забезпечення реалізації положень законів приймаються численні постанови Кабінету Міністрів України. Прикладами є Постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» [7], Постанова КМУ від 27 квітня 2011 р. № 466 «Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей» [8] та Постанова КМУ від 30 листопада 2016 р. № 884 «Порядок виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх» (зі змінами) [9].

Хронологічний розвиток цих законів, від початку 1990-х років до останніх постанов Кабінету Міністрів, свідчить про еволюційне визнання потреб соціального захисту військових. Це, ймовірно, було зумовлено викликами, що постали перед Україною після здобуття незалежності, та сучасними конфліктами. З початком збройної агресії Російської Федерації у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році, соціальні гарантії були суттєво розширені, зокрема щодо:

- ✦ одноразової грошової допомоги в разі загибелі чи поранення;
- ✦ пільгового пенсійного забезпечення;
- ✦ психологічної та медичної реабілітації;
- ✦ переваг у вступі до вишів, навчанні та перекваліфікації.

Проте практика засвідчує певні проблеми реалізації прав, зокрема: бюрократизм, затримки у виплатах, відсутність системної підтримки сімей загиблих військовослужбовців, нерівномірне застосування норм у різних відомствах.

Досвід провідних зарубіжних країн у сфері соціального захисту військовослужбовців демонструє різноманіття підходів та комплексність систем, спрямованих на забезпечення добробуту як діючих військових, так і ветеранів та їхніх сімей. Цей досвід може бути дуже корисним для вирішення проблем у реалізації прав військовослужбовців, які існують в Україні та були окреслені вище. Основні складові досвіду соціального захисту військовослужбовців у розвинених країнах наведено в *табл. 2*.

Проведений аналіз соціального захисту військовослужбовців за кордоном і в Україні дозволяє дійти висновку про наявність спільних рис і певних відмінностей. Серед останніх можна виділити:

1. Правова доктрина та її вплив (Україна vs. західні країни). В Україні правова доктрина хоча й не є формальним джерелом права, відіграє роль концептуальної основи. Це може призвести до розриву між академічним розумінням потреб і фактичною законодавчою базою, якщо законодавчий процес не встигає за розвитком доктрини. У західних країнах хоча пряме посилання на доктрину може відрізнятися, існує більш інтегрований підхід до формування політики, де наукові дослідження та експертна думка швидше трансформуються в законодавчі зміни. Для України важливо посилити механізми інтеграції наукових розробок у законотворчий процес.

2. Структура управління та координація (Україна vs. західні країни). В Україні існує кілька міністерств (МОУ, Мінветеранів, Мінсоцполітики), які мають окремі, але іноді пересічні мандати

Таблиця 1

Законодавча база, яка формує базис соціального захисту військовослужбовців в Україні

Назва Закону	Основні положення
Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]	Цей закон є фундаментальним нормативно-правовим актом, що визначає загальні засади соціального та правового захисту військовослужбовців та їхніх сімей в Україні. Він встановлює гарантії свободи совісті, забороняє використання військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, та забезпечує їхнє право на безкоштовну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах. Закон також регулює житлове забезпечення військовослужбовців, посилаючись на Житловий кодекс Української РСР та інші нормативно-правові акти. Важливо, що цей закон визначає коло членів сімей, які мають право на захист, включно з батьками, дружиною (чоловіком), неповнолітніми дітьми, а також дітьми – інвалідами з дитинства. Стаття 15 цього Закону, зокрема, регулює право іноземців на звільнення з військової служби під час дії воєнного стану за власним бажанням з виплатою одноразової грошової допомоги
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]	Цей закон відіграє ключову роль у визначенні правового статусу ветеранів війни та забезпеченні належних умов для їх життєзабезпечення, сприяючи формуванню шанобливого ставлення до них у суспільстві. Він надає широкий спектр пільг учасникам бойових дій та прирівняним до них особам, зокрема безкоштовне одержання ліків, доступ до мережі Інтернет і систем баз даних у закладах освіти, а також безоплатне проживання в гуртожитках. Чинність цього Закону поширюється також на сім'ї військовослужбовців, партизанів, підпільників, учасників бойових дій на території інших держав, прирівняних до них осіб, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва
Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4]	Цей закон є основним нормативним актом, що регулює пенсійне забезпечення військовослужбовців строкової служби, офіцерського складу, прапорщиків, мічманів, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом, а також членів їх сімей. Пенсії, які призначаються відповідно до цього Закону, виплачуються після звільнення зі служби. Важливо, що пенсії по інвалідності для військовослужбовців, а також пенсії в разі втрати годувальника для членів їх сімей призначаються незалежно від тривалості служби
Закон України «Про Збройні Сили України» [5]	Цей закон визначає правові засади організації та діяльності Збройних Сил України, регулює їх економічну та господарську діяльність, а також встановлює принципи їх функціонування, такі як вірність конституційному обов'язку, верховенство права, законність і гуманність, повага до прав і свобод людини
Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [6]	Цей закон здійснює правове регулювання загального військового обов'язку та військової служби, визначаючи її як державну службу особливого характеру, що полягає у професійній діяльності громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Він встановлює складові загального військового обов'язку, включно з підготовкою громадян до військової служби, припискою до призовних дільниць, прийняттям і призовом на військову службу, проходженням за призовом або добровільно військової служби, виконанням військового обов'язку в запасі та дотриманням правил військового обліку

у сфері соціального захисту. Це створює потребу в надзвичайно ефективній міжвідомчій координації, щоб уникнути прогалин у наданні послуг і бюрократичних перешкод, особливо під час переходу військовослужбовців від активної служби до статусу ветерана. У США, наприклад, Департамент у справах ветеранів (VA) є єдиним централізованим органом, що надає широкий спектр послуг ветеранам, що спрощує доступ до допомоги. Велика Британія через «Заповіт Збройних Сил» намагається інтегрувати підтримку на всіх рівнях уряду та в різ-

них сферах політики. Це свідчить про необхідність посилення єдиної координації та, можливо, створення інтегрованих платформ або «єдиних вікон» для військовослужбовців та ветеранів в Україні.

3. Гнучкість та адаптивність законодавства (Україна vs. західні країни). В Україні значна частина деталізації соціального захисту здійснюється через підзаконні акти Кабінету Міністрів, що дозволяє швидко реагувати на зміни, особливо в умовах воєнного стану. Проте це також може призвести до нестабільності та складності для бенефі-

Найкращі практики соціального захисту розвинених країн Європи та Америки

Назва країни	Матеріальне забезпечення	Медичне забезпечення	Житлове забезпечення	Програми реінтеграції та підтримки
1	2	3	4	5
США	Військовослужбовці в США отримують значні компенсаційні виплати, включно з базисною заробітною платою, надбавкою на житло (Basic Allowance for Housing, BAH) і продовольство (Basic Allowance for Subsistence, BAS). BAH компенсує витрати на житло на основі місцевих ринкових цін, залежно від місця служби, військового звання та наявності утриманців. Для військовослужбовців за кордоном передбачена надбавка на проживання за кордоном (Overseas Housing Allowance, OHA). Система соціального забезпечення (Social Security) покриває службу військовослужбовців з 1957 р., дозволяючи їм отримувати як соціальні виплати, так і військові пенсії без зменшення. Додаткові заробітки можуть бути зараховані до військової заробітної плати для цілей соціального забезпечення, що може збільшити розмір виплат	Система охорони здоров'я TRICARE є комплексною програмою для військовослужбовців, пенсіонерів та їхніх сімей по всьому світу. Вона поєднує ресурси Військової системи охорони здоров'я (військові госпіталі та клініки) з мережею цивільних медичних працівників. TRICARE надає широкий спектр послуг, включно з поведінковою терапією, лікуванням раку, медичним обладнанням, доглядом на дому, паліативною допомогою, психіатричною допомогою та послугами кваліфікованих медсестер. Для ветеранів та їхніх сімей ключову роль відіграє Департамент у справах ветеранів (U.S. Department of Veterans Affairs, VA), який надає освітні та реабілітаційні послуги, компенсаційні виплати за інвалідність або смерть, пов'язану з військовою службою, гарантії житлових кредитів, пенсії, послуги поховання та медичну допомогу, включно з послугами будинків престарілих, клінік і медичних центрів	Крім BAH, військовослужбовцям надаються різні варіанти житла, включно з безкоштовним проживанням у казармах або гуртожитках для тих, хто зобов'язаний проживати на території військової частини. Програми житлових надбавок тимчасово допомагають військовослужбовцям з їхнім утриманням під час переїзду на нове місце служби	США мають розгалужену систему програм реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Програма Transition Assistance Program (TAP) допомагає військовослужбовцям перейти до цивільної зайнятості, пропонуючи семінари, консультування та допомогу в пошуку роботи. Veterans Employment Center (VEC) є онлайн-ресурсом, що зв'язує ветеранів з роботодавцями. Програма Vocational Rehabilitation and Employment (VR&E) допомагає ветеранам з інвалідністю, пов'язаною зі службою, підготуватися до працевлаштування та знайти його. Психологічна підтримка надається через Vet Centers, які пропонують індивідуальні та групові консультації, а також через VA Mental Health Services, що включають психіатричну допомогу, терапію та спеціалізовані програми для ПТСР, депресії та розладів, пов'язаних із вживанням психотропних речовин. Для бездомних ветеранів діє програма Homeless Veterans' Reintegration Program (HVRP), яка зосереджена на конкурентоспроможній зайнятості
Велика Британія	Військовослужбовці та ветерани можуть отримувати різні види фінансової допомоги, включно з пільгами в межах Великої Британії та за кордоном, допомогу з оплатою шкільної освіти та догляду за дітьми, а також безкоштовний або пільговий проїзд.	Ветерани мають право на пріоритетне лікування в Національній службі охорони здоров'я (NHS) для станів, пов'язаних з їхньою військовою службою. Існують спеціалізовані служби, такі як Op COURAGE для психічного здоров'я	Заповіт Збройних Сил включає зобов'язання щодо житлового забезпечення, спрямоване на усунення недоліків, з якими стикаються військові та їхні сім'ї	Служба добробуту ветеранів (Veterans Welfare Service, VWS) Міністерства оборони надає професійну допомогу та консультації ветеранам, їхнім сім'ям та утриманцям. Вона допомагає з переходом від служби до цивільного життя, консультує сім'ї, що втратили годувальника, та надає допомогу з оформленням документів.

1	2	3	4	5
	Доступні такі виплати, як Universal Credit, Child Benefit, Statutory Sick Pay, Armed Forces Independence Payment, Personal Independence Payment та Jobseekers Allowance. Благодійні організації, такі як Help For Heroes, надають одноразові гранти для покриття клінічних потреб, повсякденних витрат і короткострокових витрат на проживання, включно з адаптацією житла, спеціальними медичними предметами, предметами для самостійного проживання, ваучерами на харчування та енергію			VWS також працює з Defence Recovery Sarability, підтримуючи поранених, травмованих і хворих військовослужбовців на шляху одужання. Існують також партнерські організації, такі як The Royal British Legion, SSAFA, Combat Stress та Big White Wall, які надають широкий спектр послуг, включно з психологічною підтримкою та допомогою в кризових ситуаціях
Німеччина	Військовослужбовцям гарантується заробітна плата, яка в середньому становить близько 42 087 доларів США на рік. Пенсійне забезпечення професійних військовослужбовців, особливо офіцерів, покривається військовою пенсією, на яку вони мають законне право після встановленої тривалості служби. Пенсія розраховується на основі років служби (1,79% за кожен рік, до 71,75% після 40 років служби) та останнього доходу. Для ветеранів з інвалідністю передбачені пільги, що включають базову пенсію, допомогу по догляду, надбавку для осіб з тяжкою інвалідністю та компенсаційну пенсію. Німецький уряд прагне, щоб ветерани не зазнавали економічного погіршення внаслідок військової служби або травм, отриманих під час служби	Медичне обслуговування військовослужбовців забезпечується Об'єднаною медичною службою Бундесверу (Bundeswehr Medical Service), яка відповідає за захист, підтримку та відновлення здоров'я військовослужбовців. Армійська медична служба (Army Medical Service) є частиною цієї системи та надає медичну допомогу, включно з польовими госпітальми та медичними евакуаційними командами. Медичний персонал має захищений статус відповідно до міжнародного гуманітарного права. Для ветеранів, які постраждали внаслідок служби, передбачено медичне лікування, оплата витрат на догляд та ортопедичне забезпечення. Політика щодо ветеранів зосереджена на тих, хто отримав фізичні або психологічні травми під час служби, з акцентом на консультуванні та підтримці	Основним органом, що надає житлову допомогу, є «Wohnungsfürsorge» (житлова допомога) Бундесверу, яка підтримує військовослужбовців у пошуку житла, пропонує державне житло або інформацію про допустиме житло на ринку. Ця допомога надається як діючим, так і вже звільненим військовослужбовцям, особливо тим, хто переводиться на інше місце служби або потребує житла, пристосованого для людей з інвалідністю	Служба професійного розвитку Бундесверу (Bundeswehr Vocational Advancement Service, BFD) допомагає військовослужбовцям реінтегруватися на цивільний ринок праці. Вона пропонує консультації, сприяння подальшому навчанню та перепідготовці, а також стажування для кар'єрної орієнтації. BFD покриває значну частину або навіть усі витрати на перепідготовку, підвищення кваліфікації або виробничу практику. Програми також включають допомогу в пошуку роботи, підготовку до співбесід та кар'єрний коучинг. Психологічна підтримка також є частиною інклюзивної політики Бундесверу, особливо для військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Для сімей військовослужбовців передбачені заходи щодо сумісності сімейного життя та служби, включно з надійним доглядом за дітьми, батьківсько-дитячими кімнатами та підтримкою під час відряджень за кордон

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
Канада	CAF демонструє комплексний підхід до матеріального забезпечення: від кон- курентної зарплати до освіти, пенсій, медичного обслуговування та соціаль- ного добробуту. Фінансова мотивація військовослужбовців поєднується із соціальною стабільністю для них та їхніх родин: пенсії, survivor benefits, реабілітація	Канадські Збройні Сили надають широкий спектр послуг з підтрим- ки психічного здоров'я, включно з центрами охорони здоров'я CAF, Програмою допомоги членам CAF (цілодобова конфіденційна консуль- таційна служба) та онлайн-платфор- мою LifeSpeak. Для ветеранів та їхніх сімей існує Служба телемедицини для сімей ветеранів (Veteran Family Telemedicine Service, VFTS), яка надає доступ до національної мережі ліка- рів та медичних працівників онлайн. Міністерство у справах ветеранів Канади (Veterans Affairs Canada, VAC) надає компенсації за хвороби або травми, пов'язані зі службою, а також послуги з оцінки та лікування психічних розладів. VAC також про- понує програми реабілітації, екстрені фонди та підтримку для сімей, що пе- режили втрату військовослужбовця (програма HOPE)	Канадська надбавка на житло (Canadian Forces Housing Allowance, CFHA) та Канадська диференціація житла (Canadian Forces Housing Differential, CFHD) є ключо- вими механізмами для покриття витрат на житло для військово- службовців Канадських Збройних Сил (CAF). CFHD враховує місце служби, місцеві ринкові умови та особисті обста- вини, такі як розмір сім'ї, й оновлюється щорічно. Мета полягає в тому, щоб військовослужбовці не витрачали 25% або більше свого місячного доходу на житло	VAC також надає широкий спектр послуг і програм, таких як пільги з інвалідності, фінансові пільги, реабілітація, пенсійне забез- печення, освіта та підтримка в навчанні. Вони також працюють над вшануванням досягнень та жертв канадців під час війн та конфліктів

ціарів у розумінні своїх прав. У Канаді, наприклад, такі механізми, як CFHD, щорічно оновлюються, щоб забезпечити актуальність компенсацій за житло, але при цьому зберігається чітка законодавча база. Це вказує на потребу в балансі між гнучкістю та стабільністю законодавства в Україні, можливо, шляхом кодифікації деяких тимчасових положень у більш стабільні законодавчі акти.

4. Програми реінтеграції та психологічної підтримки. США та Канада мають добре розвинені програми реінтеграції, що включають професійну підготовку, психологічне консультування (Vet Centers, VA Mental Health Services у США, програми психічного здоров'я та телемедицини у Канаді). Німеччина також активно працює над професійною реінтеграцією через BFD та психологічною підтримкою, включно з інклюзивними підходами для військовослужбовців з ПТСР. В Україні, хоча Мінветеранів та Мінсоцполітики мають мандати на адаптацію, досвід цих країн може бути корисним для розширення та систематизації послуг, особливо у сфері довгострокової психологічної реабілітації та підтримки зайнятості.

5. Роль громадських організацій та благодійних фондів. У Великій Британії такі благодійні організації, як The Royal British Legion та Help For Heroes, відіграють значну роль у наданні фінансової та психологічної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям. У Німеччині також існують ветеранські організації, які надають практичну підтримку. В Україні, де волонтерський рух є потужним, можна посилити співпрацю між державними органами та громадськими організаціями для більш ефективного надання послуг, використовуючи їхню гнучкість і здатність швидко реагувати на потреби.

6. Пенсійна система. Українська пенсійна система для військовослужбовців базується на фінансовій компенсації за останні 24 місяці служби, що відрізняється від цивільної системи. Зарубіжні країни, такі як США, мають різні пенсійні плани залежно від дати початку служби (Final Pay Plan, High-36 Retirement Plan, REDUX, Blended Retirement System), що дозволяє адаптувати систему до різних категорій військовослужбовців та стимулювати тривалу службу. Німецька система також базується на роках служби та останньому доході. Досвід цих країн може бути корисним для перегляду та оптимізації української пенсійної системи, щоб забезпечити її справедливості і привабливості.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні та зарубіжних країнах дозволяє зробити низку важливих висновків та сформулювати практичні рекомендації.

Фундаментальність захисту: соціальний захист військовослужбовців визнається як критично важливий елемент національної безпеки та державної політики як в Україні, так і в провідних зарубіжних країнах. Це підтверджується наявністю спеціалізованих законів та державних органів, що відповідають за цю сферу.

Еволюційний характер: законодавча база соціального захисту в Україні перебуває в постійному розвитку, особливо під впливом сучасних конфліктів, що призводить до швидкої адаптації через підзаконні акти. Цей динамізм, хоча й необхідний, може створювати виклики для стабільності та прозорості системи.

Складність адміністративної структури: в Україні функціонує кілька міністерств з пересіченими повноваженнями у сфері соціального захисту військовослужбовців та ветеранів. Це вимагає посилення міжвідомчої координації для забезпечення безперервності та комплексності послуг.

Комплексність міжнародного досвіду: провідні країни демонструють різноманітні, але здебільшого комплексні та добре структуровані системи соціального захисту, що охоплюють фінансову підтримку, медичне забезпечення (включно з психічним здоров'ям), житлові програми та програми реінтеграції. Особлива увага приділяється підтримці сімей військовослужбовців та ветеранів.

Пріоритет психічного здоров'я та реінтеграції: зарубіжний досвід підкреслює важливість цільових програм з психологічної реабілітації та професійної реінтеграції, що є ключовими для успішного повернення військовослужбовців до цивільного життя.

Перспективою подальших досліджень в цій галузі є дослідження основних напрямів роботи із військовослужбовцями, особливо в питаннях психічного здоров'я та реінтеграції, та перенесення цих практик на вітчизняні українські реалії. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ситняківська С. М., Хливнюк М. Г. Соціальний та правовий захист військовослужбовців. *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект* : колективна монографія. Житомир, 2014. URL: https://eprints.zu.edu.ua/23744/1/Ситняківська_С_Хливнюк_М..PDF
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
3. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

4. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>
5. Закон України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
6. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
7. Постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text>
8. Постанова КМУ від 27 квітня 2011 р. № 466 «Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-п#Text>
9. Постанова КМУ від 30 листопада 2016 р. № 884 «Порядок виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у

нейтральних державах або безвісно відсутніх» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-п#Text>

REFERENCES

- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-п#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-п#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text>
- Syntniakivska, S. M., and Khlyvniuk, M. H. "Sotsialnyi ta pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv. Entsyklopediia prav liudyny: sotsialno-pedahohichni aspekt" [Social and Legal Protection of Military Personnel. Encyclopedia of Human Rights: Socio-pedagogical Aspect]. Zhytomyr, 2014. https://eprints.zu.edu.ua/23744/1/Ситняківська_С._Хливінюк_М..PDF